

TATJANA PAIĆ-VUKIĆ
(Zagreb)

PREKOGRANIČNI SUSRET: IMBRO TKALAC U DOMU MEHMED-BEGA BIŠČEVIĆA

Ključne riječi: kulturna povijest, 19. stoljeće, memoari, prekogranični odnosi, habsburško-osmanska granica.

Istražujući hrvatske narativne izvore iz 19. stoljeća koji govore o osmanskoj Bosni čitala sam knjigu liberalnog političara, publicista i ekonomista Imbre Ignjatijevića Tkalca *Uspomene iz Hrvatske*.¹ U njoj se nalaze dva odlomka o piščevim susretima s Bosnom, jednom u dječjačkoj dobi, drugi put za kratkog boravka u Bihaću oko 1841. godine.² Taj dio Tkalčevih memoara dosad nije bio predmetom posebne pažnje istraživača, možda i zbog “nepovjerljivog” odnosa povjesničara prema subjektivnim i retrospektivno pisanim tekstovima u kojima je pripovijest o događajima neizbježno plod fabuliranja i naknadnih interpretacija. I sama svjesna upitne vjerodostojnosti takvih izvora, i potrebe da im se kritički pristupi s obzirom na njihovu navlastitu narav i žanrovske konvencije, predstaviti ću Tkalčeva sjećanja na Bosnu ponajprije kao autorovu osobnu pripovijest o mladalačkim dogodovštinama, koja ponešto govori i o odnosima stanovnika s dviju strana habsburško-osmanske granice u prvoj polovici 19. stoljeća. Stoga je ovaj rad samo bilješka na margini istraživanja hrvatskih narativnih izvora o osmanskoj Bosni i imagoloških propitivanja različitih oblika

¹ Imbro Tkalac, *Uspomene iz Hrvatske (1749–1823, 1824–1843)*, preveo Josip Ritig, predgovor i bilješke Stanko Dvoršak, Matica hrvatska, Zagreb, 1945. Zahvaljujem gospođi Dunji Rapić iz Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, koja me potaknula da pročitam Tkalčeva sjećanja na Bosnu.

² Odlomci o Tkalčevim doživljajima u Vojnoj krajini i Bosni nalaze se na str. 112-27, 260-74 i passim.

“pograničnog orijentalizma” (Gingrich) koji je nastao na europskim perifernim područjima s dugim iskustvom življenja u neposrednoj blizini muslimanskih društava.³

O PISCU I NJEGOVIH ‘USPOMENAMA’

Imbro Ignjatijević Tkalac rodio se u Karlovcu 1824. godine u imućnoj trgovačko-plemičkoj obitelji.⁴ Ondje je pohađao gimnaziju koju je zbog nezadovoljstva nastavnim programom i profesorima napustio pred kraj završnog razreda. Gimnazijsko školovanje dovršava u Grazu, a zatim odlazi na studij u Njemačku. U Heidelbergu će doktorirati i postati docent za slavistiku i sanskr. Godine 1849. dolazi u Zagreb, no unatoč stečenom akademskom zvanju, i unatoč zauzimanju Ivana Mažuranića, ne uspijeva dobiti profesorsko mjesto na Kraljevskoj akademiji. Radi kao novinar, a poslije i kao tajnik Trgovačko-obrtničke komore. S prestankom Bachova apsolutizma seli se u Beč i otad će samo povremeno posjećivati Hrvatsku. Kao istaknuti zagovornik sveslavenskog jedinstva i protivnik austrijskog režima, u Beču je imao sve samo ne miran život; protiv njega su se vodili deseci sudskih procesa koji su ga stajali imetka, slobode i zdravlja. Odlazi u emigraciju, u Italiju, gdje zahvaljujući utjecajnim prijateljima dobiva mjesto u Ministarstvu unutarnjih poslova. Umire u Rimu 1912. godine.

Godine 1894. Tkalac je u Leipzigu na njemačkom jeziku objavio knjigu svojih sjećanja na djetinjstvo, *Jugenderinnerungen aus Kroatien*. Hrvatski je prijevod prvi put izašao u zagrebačkom “Obzoru” 1924. godine, o stotoj obljetnici piščeva rođenja.⁵ *Uspomene iz Hrvatske* obuhvaćaju razdoblje do 1843. godine, kada je devetnaestogodišnji Tkalac iz Karlovca otišao u Graz. Tim se memoarima dosad pristupalo kao vreli podataka o piščevim formativnim godinama, te kao izvoru za

³ O “pograničnom orijentalizmu” vidi npr.: Bojan Baskar, “‘Prvi slovenački pesnik u džamiji’. Orientalizam u putopisima jednog pesnika s periferije Carstva”, u: Božidar Jezernik (ur.), *Imaginarni Turčin*, prev. Alen Bešić i Igor Cvijanović, Biblioteka XX vek, Beograd, 2010, 141-160, posebno 155-159.

⁴ Biografski podaci prema: Stanko Dvoršak, “Dr. Imbro Ignjatijević Tkalac (1824–1912)”, u: Imbro Tkalac, *Uspomene iz Hrvatske*, 5-11; Andrea Feldman, “Imbro Tkalac i modernizacija u Hrvatskoj”, u: Hans-Georg Fleck i Igor Gracovac (prir.), *Dijalog povjesničara – istoričara 4*, Zbornik radova s međunarodnog skupa u Pečuhu, 19-22 listopada 2000, Zaklada Friedrich Naumann, Zagreb, 2001, 270-73.

⁵ Dvoršak, *n. dj.*, 11.

povijest čitanja, knjige i djetinjstva.⁶ U daljem tekstu ispitat ću samo dijelove koji se odnose na Bosnu, te iznijeti neke usporedbe Tkalčeva viđenja i onoga koje se nadaje iz poznatog putopisa *Pogled u Bosnu* Matije Mažuranića.⁷

NA GRANICI

Imbro Tkalac u više navrata evocira svoje dječjačko zanimanje za Krajinu i za zemlju s druge strane granice – osmansku Bosnu. Od starijeg brata, koji je bio u kordunskoj vojnoj službi, često je slušao o događajima u tom području. Kada je imao devet godina, brat ga je poveo u čardak (stražarnicu) na samoj granici. Bratov prijatelj zamolio je bosanskog časnika s kojim je bio u dobrim odnosima da dopusti dječaku da vidi Bosnu. (Tom je prilikom Tkalac na svoje iznenađenje shvatio da jezik kojim govore u Bosni nije turski.) Dogovoreno je da ga puste da jašući prijeđe granicu kao da mu se konj poplašio, te da za njim pođe austrijski časnik hineći da ga nastoji uhvatiti. Bosanski vojnik trebao je pojuriti za njima praveći se da ih želi sustići. Tako su i učinili te su jašući jedan za drugim došli do Kladuše. Ondje su ih priveli mjesnome kadiji koji je na njih ostavio dojam razborita čovjeka jer se pobrinuo da nitko ne bude kažnjen zbog kršenja kordonskih propisa. Kratko su se zadržali u mjestu, pojeli oskudan obrok u kući nekih kršćana i razgovarali o njihovoj bijedi i obespravljenosti. Tkalac nadalje piše o tome kako se poslije povratka zanosio snovima o oslobođenju bosanske raje, u kojima je sebe vidio kao narodnog vođu.

Ova kratka pripovijest o dječjačkoj pustolovini, čija se vjerodostojnost ne može utvrditi, među ostalim govori i o propusnosti habsburško-osmanske granice. “Kad su domaći bosanski vojnici imali kordunsku službu”, piše Tkalac, “zažmurili bi oni na jedno oko, ako bi tko prešao granicu.”⁸ Spominje i to da je *bimbaša* Mujo živio u prijateljstvu s austrijskim časnicima; jedni su druge oslovljavali s “komšijo”. O razgovoru koji je prethodio odlasku u Kladušu kaže: “Činilo se da su Holjević

⁶ Vidi: Andrea Feldman, “Imbro Tkalac: Memoirs of Boyhood in Nineteenth Century Croatia”, u: Slobodan Naumović i Miroslav Jovanović (ur.), *Childhood in South East Europe: Historical Perspectives on Growing Up in the 19th and 20th Century*, Beograd – Graz, 2001, 83-96; Marijana Hameršak, “Višestruki odnosi i neočekivani ishodi: prvo stoljeće hrvatske dječje književnosti iz vizure povijesti čitanja, knjige i djetinjstva”, *Časopis za suvremenu povijest* 3(2009), 783-804.

⁷ Matija Mažuranić, *Pogled u Bosnu ili kratak put u onu Krajinu učinjen 1839-40. po jednom domorodcu*, Zagreb, 1842 (Pretisak: Zagreb, 1938).

⁸ Tkalac, *Uspomene*, 120.

i bimbaša dobri prijatelji. Razgovarali su međusobno tiho i onako kako se već među prijateljima razgovara”.⁹

Mnogi izvori pokazuju da je na prostoru Krajine prekogranična komunikacija poprimala različite oblike, od izravnih sukoba i pljačkaških upada do srdačnih i prijateljskih odnosa između ljudi na protivničkim stranama.¹⁰ Sastanci koje su održavali vojni zapovjednici kako bi raspravili sporna pitanja znali su se pretvoriti u srdačna druženja uz zajedničke objede.¹¹ Prekogranična prepiska pokazuje da su jedni za druge nabavljali konje, lovačke pse, tkanine, med i druge potrepštine.¹² Sklapalo se i pobratimstvo, veza za koju Tkalac kaže da je snažnija od krvnog srodstva.¹³

U BIHAĆU

Više pojedinosti nalazimo u drugom, dužem odlomku *Uspomena* u kojemu Tkalac govori o svojem posjetu Bihaću. Kao gimnazijalac, po svoj prilici 1841. godine, on je tri dana bio gost u domu Mehmed-bega

⁹ Ibid., 119.

¹⁰ Drago Roksandić, *Triplex Confinium ili O granicama i regijama hrvatske povijesti 1500-1800.*, Barbat, Zagreb, 2003, 118.

¹¹ O odnosima zapovjednika i stanovništva s dviju strana habsburško-osmanske granice krajem 18. st., prema prijepisima službenih pisama iz ostavštine austrijskog dragomana Franza von Dombaya, vidi u: Jan Schmidt, “Franz von Dombay, Austrian Dragoman at the Bosnian Border 1792-1800” u: *The Joys of Philology: Studies in Ottoman Literature, History and Orientalism (1500-1923)*, Vol. II: *Orientalists, Travellers and Merchants in the Ottoman Empire, Political Relations Between Europe and the Porte*, The Isis Press, Istanbul, 2002, 75-151.

¹² Vidi: Franjo Rački, “Dopisi između krajiških turskih i hrvatskih časnika”, *Starine* 11, 1879, 103, 112, 119. i passim; *Starine* 12, 1880, 11. i passim.

¹³ Tkalac, *Uspomene*, 251. Fenomen prekograničnog pobratimstva na Krajini tema je brojnih istraživanja u europskoj i hrvatskoj historiografiji. Evo samo jednog primjera iz razdoblja uz kojega datira Tkalčev posjet Bihaću: nakon što je 1845. godine pukovnik Prve banske pukovnije Josip Jelačić izveo napad na Podzvizd, u kojemu su spaljene mnoge kuće, njegov prethodnik na toj dužnosti Ivan Benko u privatnom mu pismu spočitava to što je kao prva spaljena kuća njegova (Benkova) pobratima Ale Dautovića. Vidi: Kristina Milković, “Josip Jelačić 1830.–1848. Plemić, časnik i preporoditelj u društvima *staroga režima*”, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009, 267. O prekograničnim odnosima jezgrovitog govori i sljedeći zaključak: “Činjenica da su krajišnici znali čije su kuće bile tijekom napada uništene i zapaljene svjedoči o razini uzajamna poznavanja na granici, a s druge strane s obzirom na to da se često znalo i tko je koju kuću zapalio ovdje nije bila riječ samo o sukobu između dviju vojski nego o sukobu koji je imao i svoju osobnu dimenziju.” Ibid., 139. Srdačno zahvaljujem dr. Milković koja mi je dala svoju disertaciju i upozorila me na sadržaj Benkova pisma.

Biščevića. I to je bio posjet iz radoznalosti, no ovaj put bolje promišljen i organiziran. Naime, Tkalčev školski prijatelj Maksim Prica bio je sin pravoslavnog paroha iz Korenice, i sa svojim je ocem već jednom bio kod Mehmed-bega. Preko paroha, koji je osobno poznao zapovjednike na Kordunu, mladići su dobili propusnice za prijelaz granice. U Bihaću su ih srdačno ugostili. Tkalac piše o tome kako ga se dojmila begova naočitost i plemenitaški način ophođenja. Uz riječi pohvale i divljenja (“Najviše mi je padala u oči otmjenost i elegancija njegova ponašanja; moglo se pomisliti da se manirama učio na dvoru Ljudevita XIV.”¹⁴), ima u tekstu i opaski koje se doimaju kao izraz predodžbi što ih je mladić bio stekao iz priča koje su kolale o Mehmed-begu (“Doista, bio je on dobro poznat kao nasilnik...”¹⁵). Spominje i lijep “slavenski” govor svojih domaćina, u koji bi oni tek tu i tamo upleli pokoju tursku riječ.¹⁶

Najviše prostora Tkalac posvećuje druženju s begovim sinom Rustanom koji mu je bio vršnjak. Opisuje ga kao darovitog, radoznalog i otvorenog mladića koji je silno želio naučiti čitati i pisati “slavenski”. Rustan je svojim gostima nadugo govorio o težnjama za osamostaljenjem Bosne, o odnosima osmanskih vezira prema bosanskim moćnicima, te o bojaznima svojega oca i drugih pripadnika njihova staleža da bi se u slučaju otvorenog sukoba s Portom kršćanski podanici mogli okrenuti protiv njih.¹⁷

Veza dvojice mladića nije se prekinula Tkalčevim odlaskom iz Bihaća. Preko upravitelja karantene on je Rustanu poslao srpsku početnicu i nekoliko školskih knjiga, a ovaj mu je kasnije u pismu poručio da je presretan što je naučio čitati i pisati. Jednom su se susreli na pograničnom sajmištu, raštelu. Pokušali su se rukovati kroz trščanu ogradu koja je prema strogim sanitarnim propisima bila postavljena da spriječi bilo kakav izravan dodir. Na kontakte koji su prelazili okvire trgovačkih transakcija nije se gledalo s odobravanjem. “Iako su se ljudi na sajmu veoma ljutili, mi smo pričali preko ograde i duboko me je dirnula njegova zahvalnost,” piše Tkalac. “Rekao mi je, da ga je čitanje onih knjiga, koje sam mu poslao, učinilo drugim čovjekom.”¹⁸ Tada ga je Rustan pozvao da ih ponovno posjeti, no bio je to njihov posljednji susret. Za Latasova pohoda Mehmed-beg je ubijen, a njegovi su sinovi umrli dok su ih vodili u Istanbul. “Tragična sudbina obitelji Biščevića duboko me

¹⁴ Tkalac, *Uspomene*, str. 263.

¹⁵ *Ibid.*, 262.

¹⁶ *Ibid.*, 264.

¹⁷ *Ibid.*, 270-71.

¹⁸ *Ibid.*, 272.

je ražalostila”, piše Tkalac završavajući pripovijest o posjetu Bihaću i svojem prijateljstvu s Rustanom.¹⁹

U pristupu *Uspomenama iz Hrvatske* kao povijesnom izvoru, pa tako i odlomcima u kojima se govori o Bosni, važno je imati na umu da su piščevi mladalački doživljaji i sjećanja na njih pred čitatelje došli višestruko posredovani. Iznošenje sjećanja u autobiografsko-memoarskom diskursu samo je jedna instanca izobličenja. Nadalje, dobna razlika između Tkalca koji je Bosnu doživio i Tkalca koji o tome piše iznosi više od pedeset godina. Događaji koji su se u međuvremenu odigrali (primjerice, austro-ugarska okupacija Bosne), kao i piščevo intelektualno sazrijevanje i ideološki nazori koje je imao u starijoj dobi, morali su na neki način intervenirati u njegove poglede na doživljeno. Stoga se ne može pouzdano odrediti koje dojmove i stavove pripisati mladiću, a koje odraslom, formiranom intelektualcu koji svoje uspomene bilježi upisujući u njih naknadne interpretacije. Primjerice, spominjući da je Mehmed-beg bio poznat kao nasilnik kojega se plašila kršćanska raja, Tkalac ga uspoređuje sa Smail-agom Čengićem “što ga je ovjekovječio Ivan Mažuranić u svom divnom epu”.²⁰ Budući da je ep objavljen nekoliko godina poslije Tkalčeva putovanja u Bosnu, jasno je da je ta usporedba autorov naknadni konstrukt.

TKALAC I MAŽURANIĆ

Na više načina ova pripovijest stoji u opreci spram poznatom putopisu Matije Mažuranića koji je Bosnu posjetio godinu-dvije prije Tkalca. Jedan od razloga je svakako taj što su dvojica mladića putovala pod posve različitim okolnostima. Tkalac je otišao u ugovoreni privatni posjet, dok je Mažuranić kao kakav pustolov, bez potrebnih isprava, danima mukotrпно putovao iz smjera Srbije prema Sarajevu i natrag. Tu su i žanrovske razlike putopisa i memoara, te već spomenuta distanca s koje Tkalac piše o svojim doživljajima. Osim toga, opreka tih dvaju viđenja Bosne proistječe i iz razlika u naobrazbi i duhovnoj širini dvojice promatrača. Mažuranićeva zapažanja o običajima i mentalitetu bosanskih muslimana kao da oprimjeruju poznatu misao da čovjek pri prosudbi drugoga ne može nadići sama sebe jer granice vlastita vidokruga smatra i granicama svijeta.²¹ Ono što je za boravka u

¹⁹ Ibid., 273.

²⁰ Ibid., 262-63.

²¹ Krihičku analizu Mažuranićeva putopisa vidi u: Tatjana Pajić-Vukić i Ekrem Čaušević, “Pogled u Bosnu’ Matije Mažuranića kao povijesni izvor”, *Prilozi za orijentalnu filologiju* 56/2006, 177-91.

Bosni doživio kao neuobičajeno, drukčije, ono što se nije uklapalo u njegovo poimanje “normalnosti”, Mažuranić je olako proglasio odbojnim, nekulturnim, divljim i zaostalim. I u Tkalčevoj pripovijesti ima pokazatelja kulturne distance, ali i nastojanja da se komunicira unatoč razlikama. I to ne samo tako da se drugog privede k sebi nego i da se prema njemu iskorakne. Kao ilustracija može poslužiti jedna naoko nevažna pojedinost: kada Tkalca i njegova prijatelja u Mehmed-begovu domu pozovu za sofru, oni bez nelagode uzimaju hranu prstima, onako kako to čine domaćini. Šesnaest godina kasnije jednako postupa i hrvatski književnik i političar Ivan Kukuljević za putovanja Bosnom.²² Mažuranić pak sa zgražanjem piše o tome kako se u Bosni divljački jede rukama, a njegov će karikaturalni opis “turskog” običaja naći mjesto u spjevu *Smrt Smailage Čengića* i, jednako kao i razapinjanje raje konjima o repove, postati jedan od nekritički preuzimanih motiva u napisima o osmanskoj Bosni.

Tkalac se pokazuje pronicavim promatračem i sugovornikom, voljnim sagledati pojave s više strana: nakon što čuje Rustanovo mišljenje o kršćanskim podanicima, zaključuje da bi rado čuo i ono što raja kaže, no svjestan je da kao Mehmed-begov gost ne bi mogao navesti mjesne kršćane na otvoren razgovor.²³ Prenoseći razgovor s protom koji mu po povratku u Korenicu objašnjava da ne treba vjerovati svemu što je čuo od Rustana, a o bosanskim muslimanima govori služeći se izrazima poput “poturica gori od Turčina”, Tkalac piše: “Nisam ni mogao ni htio protusloviti iskusnom starcu, premda se želim ograditi od nekih njegovih izjava, a isto tako i od nekih Rustanbegovih”.²⁴ U Tkalčevim se memoarima osobno mišljenje i u drugim prigodama pokazuje kao oprečno prevlađujućim mnijenjima. Iz *Uspomena* je razvidan njegov kozmopolitizam i otvorenost prema Drugome, pa tako primjerice i prema pravoslavlju kojemu posvećuje mnogo prostora. Iako se, kao što je rečeno, svi ti stavovi ne mogu pripisati mladome Tkalcu, njegov životopis pokazuje da se od rane dobi isticao kritičnošću i samosvojnošću. Za razliku od Matije Mažuranića čija je formalna naobrazba bila vrlo skromna, on je u gimnaziji čitao Shakespearea, Voltairea, Gibbona, Machiavellija, Spinozu i Hegela; strastveno je čitao i knjige koje nisu bile dio školskog curriculumu, pa i one koje su u Austriji bile zabranjene.²⁵

²² Usporedbu Mažuranićeva i Kukuljevićeva putopisa vidi u: Kristina Milković, *n. dj.*, 161-69.

²³ Tkalac, *Uspomene*, 271.

²⁴ *Ibid.*, 274.

²⁵ *Ibid.*, 186-87 i passim.

Možda je upravo zbog važnosti koju je Tkalac pridavao naobrazbi, o čemu govore mnoge stranice njegovih memoara, u pripovijesti o posjetu Bihaću posebno naglašena pomoć što ju je pružao begovom sinu koji je želio naučiti čitati i pisati. Budući da je Tkalac u iznošenju dojmova znatno odmjereniiji od Mažuranića, on o Rustanovoj želji da nauči “slavensko” pismo ne govori svisoka. Ipak, teško je u tom prosvjetiteljskom odnosu prema “slavenskom subratu” s druge strane granice ne vidjeti jedno od orijentalističkih općih mjesta, neodvojivo od sveslavenske ideologije čiji je Tkalac bio zagovornik. Osim toga, iako prenosi da je Rustanu rekao kako će mu učenje lako ići jer da je “slavenskim pismom mnogo lakše pisati nego turskim”,²⁶ nema pokazatelja da je poznavanje arapskog pisma doista smatrao pismenošću.

Još jedna opreka koja se zamjećuje pri usporedbi Mažuranićeva i Tkalčeva teksta, a koja je uvjetovana različitim polazišnim situacijama dvojice putnika, jest opreka između Bosne kao nepoznate, divlje zemlje i Bosne kao bliskog susjedstva. Sudeći prema Mažuranićevu putopisu, on je pošao na putovanje jednako obuzet strepnjom i strahom od nepoznatog kao i europski putnici kojima je Bosna tada doista bila daleka zemlja, i takav je odnos zadržao za cijelog boravka ondje. Tkalcu je Bosna bila živo prisustvo s onu stranu ne tako udaljene granice; za izleta na Plješivicu vidio je Bihać kao na dlanu. On odlazi u posjet pripremljen iskustvom odrastanja u sredini u kojoj su postojale mnoge poveznice s Krajinom, koju je uostalom u nekoliko navrata proputovao, a preko nje i s Bosnom. Odlazi na preporuku prote koji već dugo poznaje bega i naziva ga prijateljem, premda uz ogradu: “ukoliko među kršćanima i Turcima uopće može biti prijateljstva”.²⁷ Protinim zauzimanjem dobiva i propusnicu zapovjednika na Kordunu jer za prijelaz granice iz puke radoznalosti ne bi bio ishodio dozvolu zapovjedništva u Zagrebu. U Mehmed-begovu domu izgovara nekoliko rečenica na turskome što ih je naučio od fra Filipa Pašalića iz fojničkog samostana, koji je nekoliko mjeseci boravio u Karlovcu, dovoljno da tamošnjim ljudima prenese svoje iskustvo Bosne. A Pašalić je bio samo jedan od putnika koji su različitim povodima prelazili granicu u oba smjera. Očito je da ničeg neobičnog nije bilo ni u tome da se begovom sinu pošalju knjige preko upravitelja karantene. I pogranično sajmište pružilo je priliku za susret dvojici mladića, kao i mnogim drugim ljudima koji su ondje trgovali. Zbog tog prethodnog znanja koje stoji u pozadini Tkalčeva doživljaja, zbog cijele mreže ljudi i odnosa koja je Bosnu činila na neki način

²⁶ Ibid., str. 264.

²⁷ Ibid., str. 262.

poznatom zemljom, te zbog otvorenosti samoga putnika/autora prema Drugome, njegova pripovijest o posjetu Bihaću nije ni pustolovno štivo ni puki ideološki konstrukt. Ona ima naglašenu osobnu dimenziju, i mnogo ljudskije lice od onoga koje nam se nadaje iz putopisa Matije Mažuranića.

ZAKLJUČAK

Kao izvor za povijest Bosne, *Uspomene iz Hrvatske* Imbre Tkalca nemaju posebnu vrijednost. Zbog velike vremenske razlike između doživljaja i pisanja o njemu, te zbog samih žanrovskih obilježja memoara, ne mogu se smatrati ni posve vjerodostojnim štivom. Sasvim je moguće da je dječaćka avantura ilegalnog prelaska granice predimenzionirana, i da sve pojedinosti razgovora u Mehmed-begovu domu nisu vjerno prenesene. Tkalčevo se viđenje Bosne ne može smatrati ni tipičnim jer takva putovanja preko granice nisu bila redovita pojava. Uostalom, i cijela autorova biografija pokazuje da je u njegovu životu i javnom angažmanu bilo malo tipičnoga. U pristupu *Uspomenama* stoga mi se važnijima od vjerodostojnosti u pojedinostima čine mnoge naznake prekograničnih odnosa koji su kroz Krajinu sezali i do stanovništva obližnjih gradova, te Tkalčevo prijateljstvo s begovim sinom kao središnje iskustvo njegova boravka u Bihaću. Tkalac ispisuje jedno odmjereno i nijansirano viđenje ljudi s druge strane habsburško-osmanske granice, u usporedbi s kojim se Mažuranićev *Pogled u Bosnu* još snažnije doima kao tipični orijentalistički putopis.

PREKOGRANIČNI SUSRET: IMBRO TKALAC U DOMU MEHMED-BEGA BIŠĆEVIĆA

Sažetak

U memoarskoj knjizi liberalnog političara, publicista i ekonomista Imbre Ignjatijevića Tkalca (Karlovac, 1824. – Rim, 1912.) *Uspomene iz Hrvatske*, nalaze se dva odlomka o autorovim dječaćkim i mladalačkim doživljajima Bosne. Tkalčevoj pripovijesti o boravku u domu Mehmed-bega Bišćevića i prijateljstvu s begovim sinom u radu se pristupa ponajprije kao osobnoj, netipičnoj priči koja posredno govori o odnosima stanovnika s dviju strana habsburško-osmanske granice u prvoj polovici 19. stoljeća. Svojom smirenom retorikom i (uz neke iznimke) odmjerenošću prosudbi, te naglašenom ljudskom dimenzijom prikaza prekograničnih

odnosa, Tkalčev tekst umnogome se razlikuje od poznatog putopisa Matije Mažuranića *Pogled u Bosnu*. Kontrastiranje zapažanja dvojice autora pokazuje utjecaj naobrazbe, ideoloških polazišta i duhovne otvorenosti promatrača na formiranje njegovih stavova o drugačijoj kulturi.

AN ENCOUNTER ON THE OTHER SIDE OF THE BORDER:
IMBRO TKALAC AS A GUEST
IN THE HOME OF MEHMED BEY OF BIHAĆ

Summary

In the book *Uspomene iz Hrvatske* [Memoirs from Croatia] by the Croatian writer Imbro Tkalac (1824-1912) who was born and raised in Karlovac, there is an account of the author's visit to the Bosnian town of Bihać. In about 1841 he spent several days there as a guest of Mehmed Bey and established friendly relationship with his son. In this paper, Tkalac's narrative is approached as a testimony to an unofficial, personal encounter of the inhabitants from different sides of the Habsburg-Ottoman border. By its relatively calm rhetorics and balanced judgements it stands in contrast with the well-known Croatian travelogue *Pogled u Bosnu* [A Look at Bosnia] written by Matija Mažuranić who travelled to Bosnia in the same period. The comparison of the two texts shows the impact of ideological and educational background, as well as the intellectual openness of the observer, on the formation of his views on a different culture.

Key words: cultural history, 19th century, memoirs, the Habsburg-Ottoman border.